

William Szekspir
MAKBET

Autor:
WILLIAM SZEKSPIR

Tytuł:
MAKBET

Przełożył:
JÓZEF PASZKOWSKI

Autorzy opracowania:
WOJCIECH RZEHAŁ
KATARZYNA DUDA-KAPTUR

Korekta:
AGNIESZKA NAWROT
AGNIESZKA WOŹNY
MARIA ZAGNIŃSKA

Projekt okładki:
BROS

Ilustracje:
JONASZ PORYWCZY

Na okładce wykorzystano fragment obrazu Corneliusa Saftlevena
Przyjęcie bogacza w piekle ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie
fot. Archiwum Fotograficzne Muzeum

ISBN 978-83-7327-251-4

Wydanie VI zaktualizowane

Copyright by Wydawnictwo GREG

2025

Wydawnictwo GREG
31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B
tel. (12) 680 15 50
www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Znak firmowy GREG zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.

Wszystkie prawa zastrzeżone.
Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana
lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa GREG.

Skład i łamanie:
BROS, Pracownia Słowa

AKT I

SCENA 1

Pusta okolica.

Grzmoty i błyskawice. Trzy Czarownice wchodzi.

Pierwsza Czarownica

Czy wnet zejdziemy się przy blasku
Błyskawic i piorunów trzasku?

Druga Czarownica

Gdy bitwa owdzie wrząca
Dociągnie się do końca.

Trzecia Czarownica

Więc przed zachodem słońca.

Pierwsza Czarownica

Gdzie schadzka?

Druga Czarownica

Jak ten chrust

Na wrzosach¹.

Trzecia Czarownica

Tam Makbet z naszych ust
Dowie się o swych losach.

Pierwsza Czarownica

Słyszę głos arcywiedźmy.

Wszystkie trzy

Ropucha skrzeczy². Jedźmy!
Szpetność upięknia, piękność szpeci³;

Cechy dramatu
szekspirowskie
go – postacie
fantastyczne

¹ *na wrzosach* – wrzosowiska pokrywają w Anglii i Szkocji duże przestrzenie; są one doskonałym tłem dla ukazujących się wiedz.

² *ropucha skrzeczy* – ropucha symbolizuje między innymi zło, truciznę, jad śmierć, ale także królewskość. Była też uważana za nieodłączną towarzyszkę czarownic.

³ *szpetność upięknia, piękność szpeci* – czarownice odwracają wszelkie wartości, zwłaszcza moralne.

Wszystkie porty, gdzie szaleją,
I przeciagi, kędy wieją
Zmienną róży swej koleją;
Kłuc go będę, szczypać, dręczyć,
Cherlać musi i kawęczyć;
Jak wiór wyschnie, jak trup zblednie,
Snu nie znajdzie w noc i we dnie.
Przez dni siedm, siedm raz siedm
Pastwą będzie wrazych wiedm;
A jeżeli z burz nawały
Okręt jego ma wyjść cały,
Trzeba, by go wichrów szaly
Tęgo pierwej skołatały.
Patrzcie, co to ja mam.

Druga Czarownica

Pokaż nam.
Jakiś skóry kawalec.

Pierwsza Czarownica

Sternika to jest palec,
Którego orkan mój pomacał,
Kiedy do domu wracał.

Trzecia Czarownica

Trąba brzmi, puzon dmie:
Makbet, Makbet zbliża się.

Wszystkie trzy

Dalej, dalej, siostry wiedźmy,
Czarodziejski krąg zawiedzmy
Ot tak, ot tak, ot tak;
Trzykroć tak i trzykroć wspak,
Trzykroć jeszcze do dziewięciu.
Pst! – już po zaklęciu.

Wchodzą Makbet i Banko.

Makbet

Tak ponurego dnia i tak pięknego,
Jak żyję, nigdy jeszcze nie widziałem.

Banko

Dalekoż jeszcze Forres? Ale któż są
Te tam postacie wywiędłe i szpetne?
Nie zdają się mieć nic wspólnego z ziemią,
Są jednak na niej. Czy jesteście żywe?
Zdolne na ludzką mowę odpowiedzieć?

**Czarownice –
wygląd**

Zdawałoby się, że mnie rozumiecie,
Bo wszystkie razem chude swoje palce
Do ust zapadłych przykładacie. Pozór
Niewieści macie, ale wasze brody¹⁵
Nie pozwalają mi w tę płeć uwierzyć.

Makbet

Jeśli możecie, mówcie – kto jesteście?

Pierwsza Czarownica

Cześć ci, Makbecie! Cześć ci, tanie Glamis¹⁶!

Druga Czarownica

Cześć ci, Makbecie! Cześć ci, tanie Kawdor!

Trzecia Czarownica

Cześć ci, Makbecie! Przyszły królu, cześć ci!

Banko

Czego się wzdrygasz, zacny przyjacielu?
Zdajesz się jakby przerażony wróżbą
Tak mile brzmiąca? W imię prawdy! mówcie:
Jesteście wy tylko łudzzącymi mary,
Czy rzeczywiście tym, czym się rzekomo
Jawicie oku? Szlachetnego mego
Współtowarzysza broni pozdrawiacie
Rzędem tytułów, przechodzących wszelkie
Jego nadzieje, mnie nic nie mówicie.
Jeśli, świadome siejby czasu, wiecie,
Które się ziarno udać ma, a które
Zmarnieć, żadnego nie wydawszy plonu,
Przemówcie do mnie, który ani stoję
O wasze względy, ani się niełaski
Waszej obawiam.

Czarownice

Cześć ci, Banko, cześć!

Pierwsza Czarownica

Mniej wielkim będziesz niż Makbet, a większym.

Druga Czarownica

Nie tak szczęśliwym, a przecie szczęśliwszym.

Czarownice –
przepowiednia
przyszłości
Makbeta

Czarownice –
przepowiednia
przyszłości
Banka

¹⁵ *wasze brody* – broda była jedną z charakterystycznych cech czarownicy.

¹⁶ *tan Glamis* – godność tana Glamis była dziedziczna w rodzie Makbeta; zamek Glamis w Szkocji istnieje do dziś.

Lordowie

Dziękuję

Waszej królewskiej mości.

Makbet

Usiądziemy

Pośród was, jak przystoi uprzejmemu
Gospodarzowi; co do gospodyni,
Ta zachowuje pierwsze miejsce, wszakże
W stosownej chwili zażądamy od niej
Przejawu serdeczności.

Lady Makbet

Zechciej

Zapewnić o niej, mój małżonku, wszystkich
Naszych przyjaciół tu się znajdujących;
Serce me bowiem wielce im jest rade.

Pierwszy Zbójca ukazuje się w drzwiach.

Makbet

Oni też z serca ci dziękują za to.
Już wypełnione obie strony stołu,
Ja tu pośrodku usiądę. Wesoło,
Moi panowie! bądźcie w pogotowiu,
Bo wnet kolejny kielich zacnie krążyć.

Zbliża się do Zbójcy; na stronie

Na twojej twarzy krew.

Zbójca

To więc krew Banka.

Makbet

Wolę ją zewnątrz u ciebie niżeli
Wewnątrz u niego. Więc już usunięty?

Zbójca

Krtań ma przerwaniętą, panie: tę przysługę
Jam mu wyświadczył.

Makbet

Silny z ciebie rzeźnik,
Lecz i ten nie mniej silny, co z Fleance'em
Równie postąpił; jeśliś ty to zrobił,
Nieporównany jesteś zuch.

Zbójca

Najmiłościwszy!

Fleance się wymknął.

Makbet

Moja więc choroba
Powraca znowu. Byłbym, gdyby nie to,
Zdrów jak lew, silny jak marmur, jak skała
Nieporuszony, lekki jak powietrze,
Które ogarnia wszystko; tak zaś jestem
Spętany, wąty, w okowach, oddany
Na łup kapryśnych trosk i niepewności.
Zabezpieczony aby tamten?

Zbójca

Tamten
Jak najbezpieczniej leży w dole, z głową
Tuzinem ciosów oszamerowaną,
Z których najłżejszy byłby już śmiertelny.

Makbet

To dobrze: stary wąż już nie powstanie.
Ów gad, co uciekł, ma w sobie zarodki
Trucizny, z czasem mogącej zaszkodzić,
Ale na teraz nie ma jeszcze żądła.
Oddał się, jutro znów się rozmówimy.

Zbójca wychodzi.

Lady Makbet

Małżonku mój i panie, zapominasz
O swoich gościach: za nic wszelka ucztą,
Jeśli się przy niej często nie objawia,
Że to, co dajemy, dajemy ochoczo.
Lepiej się we własnym jada domu; zachęta
Jest w obcym, jako sól, zaprawą jadła,
Bez niej gościnność byłaby niesmaczna.

Makbet

Luba mentorko! Niech się więc apetyt
Z strawnością złączy i wiwat oboje!

Lennox

Nie raczysz wasza królewska mość zasiąść?

Duch Banka wychodzi spod ziemi i siada na miejscu Makbeta.

Makbet

Widzielibyśmy tu w pełni zbiór ozdób
Naszego państwa, gdyby nam nie zbywał
Kochany Banko, którego wolimy
O nieuprzejmość obwinić, niż myśleć,
Że mu się jakie nieszczęście trafiło.

Cechy dramatu
szekspirow-
skiego – duch
na scenie

AKT V

SCENA 1

*Dunzynan. Komnata w zamku.
Lekarz i jedna z dam pałacowych.*

Lekarz

Jużem z panią czuwał przez dwie noce i przekonać się o prawdzie jej twierdzenia nie mogę. Dawno się to zdarzyło po raz ostatni?

Dama

Zaraz po wyjściu jego królewskiej mości w pole. Widziałam na własne oczy, jak wstała z łóżka, zarzuciła na siebie nocny ubiór, otworzyła szkatułę, wyjęła papier, złożyła go, napisała coś na wierzchu, przeczytała potem i zapieczętowany położyła się znowu: wszystko to we śnie jak najgłębszym.

Lady Makbet –
obłąd

Lekarz

Dziwne zбочenie natury! Zostawać pod dobroczynnym wpływem snu i pełnić zarazem funkcję czuwającego. Ale pominąwszy jej przechadzkę i inne czynne manifestacje, nie słyszałaś, pani, aby w tym sennym stanie coś mówiła?

Dama

I owszem, takie rzeczy, których za nic nie powtórzę.

Lekarz

Mnie możesz, pani; potrzeba nawet, abys to uczyniła.

Dama

Nie powtórzę nikomu w świecie; nie mam bowiem świadka, który by to potwierdził.

Lady Makbet wchodzi ze świecą w ręku.

Patrz pan, oto idzie! Tym samym trybem co zawsze i najzupełniej uśpiona. Uważaj tylko, stój cicho.

Lekarz

Skąd ona wzięła tę świecę?

KRÓTKIE OPRAWOWANIE

Pewniak na teście ← to będzie na teście

KRÓTKO O UTWORZE

Makbet reprezentuje dramat szekspirowski (więcej na str. 132–134). W tragedii **brak jedności miejsca i czasu** – akcja rozgrywa się w XI w. w Szkocji, na wrzosowiskach, polach bitew i w zamkach, a w IV akcie również w Anglii. **Czas fabuły nie jest dokładnie określony** – badacze wahają się między kilkoma tygodniami a siedemnastoma latami.

Szekspir w *Makbecie* rezygnuje także z przestrzegania **zasady stosowności (*decorum*)** – bohaterowie wypowiadają się w wulgarny sposób, giną na oczach widza, ich czyny epatują okrucieństwem. W toku akcji pojawiają się **sceny zbiorowe** oraz **postaci fantastyczne: duch Banka, bogini zbrodni Hekate i Czarownice**.

Przede wszystkim jednak w *Makbecie* widać **pogłębienie psychologiczne wizerunków bohaterów**, którzy w odróżnieniu od postaci z dramatu antycznego, są wewnątrznie rozdarci i wymykają się jednoznacznej ocenie. Z tego powodu tragedię można interpretować na wielu płaszczyznach znaczeniowych – po pierwsze jako **utwór o żądzy władzy**. **Makbet**, znakomity wódz szkockiego wojska, po usłyszeniu przepowiedni **Czarownic** o tym, że zostanie królem, postanawia za wszelką cenę wypełnić prococtwo. Wspierany przez żonę, **Lady Makbet**, morduje **króla Dunkana**. W tym momencie wkracza na ścieżkę zła i grzechu – burzy to porządek jego świata i degraduje życie wewnętrzne.

Stąd druga interpretacja sztuki jako historii o **wewnętrznej przemianie bohatera i studium zbrodni**. Poprzez przedstawienie kolejnych czynów Makbeta (zlecenie **zbroj**om zabójstwa **Banka**, jego syna **Fleance’a** i rodziny **Makdufa**) autor próbuje dotrzeć do **prawdy o człowieku, który zdolny jest wewnątrznie się przeobrażać i podlegać degradacji moralnej**: od wzoru uczciwości do postaci ohydnej i upadłej.

Tragedia ukazuje także **szekspirowską wizję świata i człowieka**. Według niej **ludzie podlegają wielkim, często skrajnym emocjom i niesłusznie wydaje się im, że są panami swojego losu** – zapowiada to wizję barokowego rozdarcia człowieka. Autor sugeruje jednak, że zachowując wierność zasadom etycznym i odrzucając nadmierne ambicje, można też przejść przez życie, unikając jego pułapek. **Natura natomiast ujęta zostaje jako byt żywy, kreujący nastrój albo wprost oddający niepokoje człowieka**.

jąc między innymi na wieśniaka, *co się powiesił z rozpaczy, że się zboże zanadto sypało* (str. 34). Według niektórych szekspirowskich komentatorów jest to aluzja do niezwykle obfitych zbiorów, istnej „klęski urodzaju”, która nawiedziła Anglię w 1606 r.

Ten sam Odźwierny, w tym samym monologu, wspomina o „krętaczu”, który *co w Imię Boże popełnił występków bez liku, a jednak nie mógł wkręcić się do nieba* (str. 35). I znowu, według komentatorów, słowa te mogą odnosić się do wydarzeń z lat 1605–1606, kiedy to ujawniono antykrólewski spiszek (zwany spiskiem prochowym, gdyż celem spiskowców było wysadzenie w powietrze gmachu parlamentu wraz z królem i posłami). Tym *krętaczem, co umiał na dwóch stołkach siadać* (str. 34) byłby w tej sytuacji Henry Grant, popierający spiszek prowincjonał jezuitów, który w trakcie procesu, powołując się na doktrynę dwuznaczności słów i myśli, bezustannie wykręcał się od złożenia zrozumiałych, jednoznacznych zeznań.

Z drugiej strony, od roku 1607 pojawiają się w różnych angielskich sztukach i utworach literackich aluzje do *Makbeta*, który w tym czasie musiał być już wystawiony na scenie teatru (**jako prawdopodobny czas premiery podaje się zwykle lipiec lub sierpień 1606 r.**).

Na pierwsze wydanie *Makbeta* drukiem czytelnicy musieli czekać jeszcze kilka lat po śmierci Szekspira. W roku 1623, w zbiorowym wydaniu zwanym Pierwszym Folio, ukazał się utwór zatytułowany *The Tragedy of Macbeth*. Podstawą druku był zapewne skreślony przez samego Szekspira rękopis lub jego kopia.

Czy możemy uznać *Makbeta* za utwór historyczny z dziejów średniowiecznej Szkocji? Raczej nie, albowiem lektura dramatu wyraźnie dowodzi, iż autor materiały źródłowe wykorzystał dość swobodnie, dostosowując je do potrzeb i wymogów formalnych sztuki dramatycznej w czasach elżbietańskich. Świadczą o tym choćby liczne anachronizmy i (pozorne) niezgodności w czasie akcji utworu.

WYJAŚNIENIE TYTUŁU UTWORU

Tytuł dramatu Szekspira *Makbet* ma dosłowne znaczenie. Wskazuje na bohatera, będącego **najważniejszą postacią tragedii – Makbeta**, szkockiego rycerza, którego ogarnęła zbrodnicza żądza władzy. Losy tytułowego bohatera, jego poczynania i wewnętrzne przemiany są najistotniejsze dla interpretacji całego utworu.

CZAS I MIEJSCE AKCJI

Pod spisem bohaterów tragedii Szekspir umieścił informację: *Rzecz dzieje się przy końcu czwartego aktu w Anglii; przez wszystkie inne – w Szkocji* (str. 4). Już ta wiadomość określa przestrzeń utworu, geograficznie rozciągającą się na dwa państwa. O klasycznej zasadzie jedności miejsca akcji utworu nie ma więc mowy. Jednak przytoczony powyżej tekst z didaskaliów (tekstu pobocznego, odautorskiego) warto

PROBLEMATYKA UTWORU

MAKBET – TRAGEDIA O WEWNĘTRZNEJ PRZEMIANIE CZŁOWIEKA

Ważne wydarzenie w dziejach głównego bohatera	Przemiany wewnętrzne, jakim podlega Makbet
1. Otrzymanie przez Makbeta hrabstwa Kawdor w nagrodę za zwycięstwo nad buntownikami.	Moralnie czysty Makbet postępuje w zgodzie z kodeksem rycerskim Średniowiecza. Ufa władcy i szanuje go, widząc w jego władzy uobecnienie boskiego porządku.
2. Pierwsza przepowiednia wiedźm.	Czarownice budzą w Makbecie żądzę władzy, chorą ambicję. Bohater, zdradzając swe myśli żonie, znajduje w niej sprzymierzeńca.
3. Decyzja o zamordowaniu króla Dunkana.	Lady Makbet, umiejąc manipulować uczuciami małżonka, namawia go do morderstwa niewinnego Dunkana. Makbet widzi w swym postępowaniu przyspieszenie wyroków losu, bo wiedźmy tytułowały go przyszłym królem. Pełen wahań, wewnętrznych rozterek bohater poddaje się namowom Lady Makbet i wchodzi na drogę zbrodni.
4. Morderstwo władcy na zamku Makbeta i ucieczka prawowitych następców tronu – Malkolma i Donalbeina.	Makbet odczuwa wyrzuty sumienia i wstręt do zła. Zbrodnia początkowo budzi w nim grozę i lęk, a następnie determinację do dalszych planów. Rozpoczyna się proces moralnego upadku bohatera, kończy się etap czystości moralnej.
5. Rządy króla Makbeta w Szkocji.	Makbet, już bez udziału swej żony, sprawuje tyrańskie rządy w Szkocji. Posługuje się szpiegami, przemocą, więżąc ewentualnych przeciwników politycznych. Część z nich spiskuje za granicą. Makbet, przekraczając granicę pomiędzy dobrem i złem, pogrąża się w zbrodniach.
6. Zamordowanie Banka.	Makbet, chcąc pozbyć się ewentualnego zagrożenia dla swej władzy, zleca morderstwo Banka i jego syna (temu udaje się zbiec). Potem całkowicie traci spokój wewnętrzny, odczuwa wyrzuty sumienia, co ukazuje zachowanie w czasie uczty, kiedy objawia się widmo przyjaciela.
7. Tyrańskie sprawowanie władzy i planowanie dalszych zbrodni.	Makbet zdaje sobie sprawę z nieodwracalności podjętych czynów i swego upadku moralnego.

batalistyczne (bitewne) oraz ostatnia scena, w której Malkolm zostaje obwołany nowym królem Szkocji.

6. Wprowadzenie na scenę postaci o niejasnym statusie ontologicznym, czyli „nie wiadomo skąd” (z zaświatów? z pogranicza dwóch światów?). Są to wszelkiego rodzaju czarownice, wiedźmy (z którymi Makbet spotyka się dwukrotnie), duchy, zjawy i upiory. Świadczy to o złamaniu kolejnej antycznej zasady, polegającej na ukazywaniu świata przedstawionego utworu w jednej tylko, realistycznej konwencji. Wynikała ona z naczelnej dla Antyku kategorii estetycznej, jaką była *mimesis* (odzwierciedlanie, czyli obrazowanie rzeczywistości przez dzieło sztuki – utwór literacki, rzeźbę bądź malowidło). Konsekwencją pojawienia się w tragediach Szekspira różnych zjaw i czarownic jest inna od tradycyjnej (psychologicznej lub społecznej) motywacja postępowania bohaterów. W przypadku Makbeta możemy mówić o tak zwanej motywacji metafizycznej, bowiem prezentowane losy tego bohatera mają także pozarozumowe, fantastyczne uzasadnienie (przepowiednie Czarownic, widmo noża, duch Banka albo zjawy niemowląt i pochod królów – potomków Banka). O ile więc w tragedii antycznej o losach bohaterów decydowali bogowie i przeznaczenie, skazujące ich na zgon, sam zaś bohater wybierał tylko sposób i formę zagłady (im szlachetniejszą, tym godniejszą podziwu i bardziej budzącą litość i trwogę), o tyle u Szekspira kara za zbrodnię jest wynikiem świadomych, choć rozmaicie uzasadnionych, wyborów bohaterów. Nie ulega wątpliwości, że obecność wiedźm i przywidzenia Makbeta czynią z krwawej historii rządów tego tyrana prawdziwe arcydzieło literackie oraz doskonale umotywowane psychologicznie studium zbrodni.

7. Pogłębienie psychologicznych wizerunków bohaterów. Bohaterowie tragedii antycznych byli silnie stypizowani, jeżeli w ich działaniu następował jakiś przełom, stanowił on ściśle następstwo reguły kompozycyjnej. Tymczasem u Szekspira bohaterami są ludzie wewnętrznie skomplikowani, doprowadzający do swojej tragedii własnymi działaniami, motywowani różnymi czynnikami, podlegający przemianom wewnętrznym w trakcie akcji (np. przemiana Makbeta ze szlachetnego rycerza wiernego królowi w zdradcę i mordercę króla), a przez to wymykający się jednoznacznej ocenie. Tak właśnie dzieje się w przypadku bohatera tytułowego, Makbeta, który znajduje się w stanie wewnętrznego rozdarcia między żądzą władzy a obawami wynikającymi ze świadomości, iż jedyną drogą zdobycia korony jest popełnienie zbrodni. Podobnie Lady Makbet, która popycha męża do zbrodni, zdaje się być osobą silną psychicznie, ale w pewnym momencie nie wytrzymuje napięcia, załamuje się i popada w obłęd.

BUDOWA UTWORU

Makbet jest tragedią, utworem złożonym w oryginalnym, pierwszym wydaniu z roku 1623, z 2106 wersów, podzielonych współcześnie na **29 scen, tworzących V aktów**.

Tę bogatą w wydarzenia historię, rozgrywającą się w wielu miejscach i w ciągu niezbyt dokładnie określonego czasu, Szekspir ukazał poprzez wybór zdarzeń najistotniejszych, najbardziej dramatycznych, wreszcie najważniejszych dla zilustrowania

SPIS TREŚCI

Pewniak
na teście

← to będzie na teście

Makbet

Akt I.....	5
Akt II.....	27
Akt III.....	45
Akt IV.....	67
Akt V.....	90

Krótkie opracowanie

Krótko o utworze.....	107
Krótkie streszczenie.....	108
Motywy.....	109

Pełne opracowanie

Biografia Williama Szekspira.....	112
Geneza utworu.....	113
Wyjaśnienie tytułu utworu.....	114
Czas i miejsce akcji.....	114
Bohaterowie utworu.....	115
Plan wydarzeń.....	116
Streszczenie szczegółowe.....	117
Charakterystyka głównych bohaterów.....	121
Makbet.....	121
Lady Makbet.....	124
Charakterystyka pozostałych postaci.....	126
Problematyka utworu.....	127
<i>Makbet</i> – tragedia o wewnętrznej przemianie człowieka.....	127
Motyw walki o władzę.....	128
Rola przyrody w dramacie.....	129
Topos <i>theatrum mundi</i> w <i>Makbecie</i>	130
Gatunek utworu.....	130
Teatr elżbietański.....	130
<i>Makbet</i> jako dramat szekspirowski.....	132
Budowa utworu.....	134
Cechy dramatu antycznego i szekspirowskiego – porównanie.....	139
Indeks komentarzy do tekstu.....	140

ISBN 978-83-7327-251-4

9 788373 272514 >

Wydawnictwo GREG® 31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B,
księgarnia internetowa: www.greg.pl